
Centraal Weekblad

8 September 2006

Pendelen tussen Renkum en het Midden Oosten

Angst en verbittering zijn slechte raadgevers voor vrede

Tijdens de Tweede Wereldoorlog gaf familie Snoek in Renkum onderdak aan Leen, een driejarig joods jongetje. Het tv-programma Villa Historica, dat beelden van een ander onderduikadres toonde waar hetzelfde jongetje had gezeten, bracht Johan Snoek helemaal terug in die tijd. Het was ook aanleiding om samen met Leen terug te keren naar het (onderduik)huis in Renkum. Onderweg kwam de oorlog in Libanon als vanzelf aan de orde. Twee oorlogen, met beide veel leed, spanning, angst en verbittering. En of er vrede mogelijk is in het Midden Oosten?

Onlangs was er in het tv-programma Villa Historica van de NCRV een uitzending met een opname uit de tijd van de Tweede Wereldoorlog met Joodse onderduikers. Zij zaten versholven in Nieuw-Vennep, op de boerderij van de familie Boogaard. De hele familie Boogaard was betrokken bij de hulp aan onderduikers maar de exponent van die hulp was toch wel 'oom Hannes' (zo noemden we hem) Boogaard. Mijn vriend Leen heeft bij de Boogaards ondergedoken gezeten, maar hij begon de onderduik als driejarig jongetje in Renkum, in ons gezin. Ik bel hem en vestig zijn aandacht op de uitzending. We kijken allebei en spreken elkaar kort daarop bij hem thuis.

Het vertoonde filmpje was opgenomen door zijn ondergedoken neef, vertelt Leen. Er vond later een overval plaats op de boerderij. Een groot deel van de familie werd gepakt en gedeporteerd. Zij zijn niet teruggekomen. Leen, zijn vader Bert en zijn moeder Jo (ik gebruik hun onderduiknamen) hadden toen al een andere schuilplaats gevonden, weer in Renkum. Leen, Bert en Jo hebben het alle drie overleefd. Zijn vader en moeder zijn jaren na de oorlog overleden.

Rotterdamertje

Leen is nu 67. Onlangs werd zijn vierde kleinkind geboren, een jongetje. Het werd vernoemd naar zijn overgrootvader, Leens vader dus. Ik deel de voldoening daarover met mijn vriend en vertel over die angstige tijd. Het was zomer 1942 en de deportaties waren in volle gang. Leen 'logeerde' bij ons als 'Rotterdamertje' want zijn familie was wég-gebombardeerd, zeiden we. We woonden op een bovenhuis; je kunt een kind van drie jaar moeilijk binnenhouden. Mensen in de buurt begonnen nieuwsgierig te worden en vragen te stellen. Bert en Jo

hadden intussen hun plek op de boerderij van oom Hannes gevonden. Er werd besloten tot gezinshereniging. Mijn broer Wim zou Leen naar Nieuw-Vennep brengen. Eerst ging hij op de fiets met Leen achterop naar station Ede-Wageningen. Daar stond een aantal Duitse soldaten te wachten op hun trein. Leen vroeg: "Wat zijn dat voor mannen, oom Wim, met die pakken aan?" Wim zei: "Dat zijn soldaten, Leen" Het jongetje weer: "Zijn dat aardige soldaten, oom Wim?" Die antwoordt knorrig: "Je moet niet zoveel vragen, Leen" Algemeen gelach bij de omstanders. De anti-Duitse stemming was sterk maar het was niet geraten die openlijk te tonen. Niemand beseftte dat daar een Joods jongetje stond. De herinnering aan de onderduiktijd is bij Leen volledig uitgewist. Het enige wat hij zich herinnert is de dag van de bevrijding.

Het Boschhuis staat er nog ongeschonden (foto L. Steen)

Terug naar Renkum

Ik vertel hoe Bert, Jo en Leen later terugkwamen in Renkum. Wim en ik haalden het gezin per fiets op van station Ede-Wageningen, zo staat in mijn dagboek. Ze kregen onderdak in het Boschhuis bij een oudere dame, mejuffrouw Praagman; tante Max, noemden we haar. Ons huis, Leens eerste onderduikadres, is tijdens de slag om Arnhem afgebrand; maar het Boschhuis staat er nog, ongeschonden, zo vertel ik. Dan zegt Leens vrouw: "Jullie moesten samen eens teruggaan naar de Veluwezoom om in Renkum en omstreken de plaatsen

te bezoeken waar Leen en zijn ouders ondergedoken hebben gezeten". Aldus wordt besloten. We kiezen een datum.

Die avond praten we ook over de situatie in het Midden Oosten. De oorlog tussen Israël en Hezbollah is in volle gang. Leen noch ik blijken sympathisant van Hezbollah te zijn. Het afschieten van raketten op Haifa en heel Noord-Israël (ook op Tiberias waar ik elf jaar met mijn gezin gewoond heb) achten we verwerpelijk, maar ook het bombarderen van wegen, bruggen en electriciteits-centrales in Zuid-Libanon. We discussiëren ook over het lot der Palestijnen; ik heb daar begrip voor want ik weet uit eigen ervaring wat het is om te leven onder het juk van een bezetting. Over die dingen ging het die avond bij Leen thuis, en we zetten dat gesprek voort in de auto op weg naar Renkum en omstreken. We pendelden als het ware heen en weer tussen Renkum van toen en het Midden Oosten nu. Om dit verhaal overzichtelijk te houden vertel ik nu eerst over Renkum en omstreken. Straks komt het Midden Oosten opnieuw aan de orde.

We rijden via Bennekom naar Renkum. De weg loopt door een mooi bos. Rechts van ons staat geen enkel huis, links staan er een paar. We minderen vaart. Het derde huis herken ik onmiddellijk. Het ligt een eind van de weg af; een boswachtershuis lijkt het wel. Leen parkeert de auto en we lopen naar het huis.

Een dame komt ons tegemoet. Ik stel mezelf en Leen aan haar voor en zeg: "Vroeger heette dit het Boschhuis". Ze antwoordt: "Nog altijd!" We worden binnen genodigd en krijgen thee. De tegenwoordige bewoonster heeft veel verhalen over tante Max gehoord, maar de lotgevallen van mijn vriend Leen zijn daarbij niet ter sprake gekomen. We mogen het hele huis zien. Bijna alles is nog net als vroeger. De pomp is er nog en daar moest toen alle water uit komen want er was geen waterleiding - en dus (!) ook geen echte wc. Nu wel, maar de ouderwetse plee uit die tijd is er ook nog.

Toen Leen in het Boschhuis ondergedoken zat kreeg hij longontsteking en we zaten allemaal in de zorg. De Renkumse huisarts wilde niks te maken hebben met het verzet, maar hij keek wel om naar dat zieke kind en gaf hem een toen nog "nieuw soort medicijn" (penicilline?). Wist hij dat het om een Joods jongetje ging? Waarschijnlijk wel, ook al werd dat hem niet verteld. Hij stuurde geen rekening.

Wolfheze

We nemen afscheid van het Boschhuis met de vriendelijke bewoonster en rijden eerst naar Heelsum. Hier, op de Ottoweg/ hoek Bennekomse weg, was Leens moeder een tijd lang ondergedoken. Het huis oogt nog precies als vroeger. We gaan door naar Wolfheze. Daar waren vader Bert en moeder Jo ondergedoken bij een gezin, september 1944. Bert had een vervalst persoonsbewijs, en werkte als broeder in de Stichting voor Geesteszieken, die er nog altijd is. Het werd een bewogen septembermaand. Eerst kwam

Dolle Dinsdag: de legers van onze bevrijders naderden Nederland; de Duitsers en hun aanhang raakten in paniek; velen sloegen op de vlucht en togen naar Duitsland. Maar de aanvoerlijnen van de geallieerden bleken te lang, hun legers bleven steken in België zodat in Nederland de Duitsers zich konden herstellen.

Die hielden in Wolfheze huiszoekingen om een door het verzet gekidnapte NSB-er te vinden. Bert liep dus gevaar en vluchtte naar ons in Renkum, op zaterdag 16 september. Hij was de volgende dag nog bij ons toen de slag om Arnhem begon. De luchtlanding werd door de Engelsen voorbereid door bombardementen op onder andere Wageningen en Wolfheze. Misschien zag men het gesticht aan voor een kazerne. Zodra Bert dit hoorde fietste hij - bezorgd over zijn vrouw - terug naar Wolfheze. Gelukkig behoorde zij niet tot de slachtoffers.

Wat een angst doorsta je: je bent al in permanent gevaar als Joodse onderduiker want de bezettende macht jaagt op je. Op het moment dat je bevrijd denkt te worden krijg je dan ook nog de slag om Arnhem over je heen.

Kort daarna moest de bevolking van de hele Veluwezoom op last van de Duitsers evacueren, ook Wolfheze. Bert en Jo evacueerden mee, Bert als begeleider van de patiënten. Voor Leen was toen al een onderduikplaats gevonden in Nijmegen; daar beleefde hij de bevrijding. We gaan nog even door naar Oosterbeek en nemen een kijkje in het Airborne museum. Dat geeft een goed beeld van de slag om Arnhem.

Op de terugweg stoppen we om wat te eten.

We constateren dat de grondgevoelens van toen - angst en verbittering - weer een grote rol spelen

Midden Oosten

Het verleden zakt nu een beetje weg en het heden komt met nadruk aan de orde: de situatie in het Midden Oosten.

"Israël doet nu de Palestijnen aan wat eens de Duitsers de Joden aandeden". Antwoord: "Dat is niet waar; Israël wil de Palestijnen niet vernietigen, hoogstens hun land inpikken en hen op de ene of de andere manier kwijtraken". "Ja, maar dat waarmee Duitsland tegen de Joden begon, lijkt op wat Israël de Palestijnen aandoet; ze zoveel mogelijk isoleren, en ze als een minderwaardig volk aanmerken."

We constateren dat de grondgevoelens van toen - angst en verbittering - weer een grote rol spelen. Bij Israël overheerst de angst "ze willen ons de zee in drijven". Bij de Palestijnen de verbittering die groeit bij een volk onder bezetting; door die afscheidings-muur, en de kolonisten voor wie telkens land afgenomen wordt enz. We zijn het erover eens: de EU zou zich daarvoor sterk moeten maken, mede uit welbegrepen eigenbelang: het Midden Oosten is immers vanuit Europees perspectief gezien onze achtertuin. Stabiliteit daar is voor Europa

van vitaal belang. Het doel dient te zijn de uiteindelijke erkenning en aanvaarding van Israël door de buurlanden, ook door Hezbollah, ook door het Palestijnse volk, ook door Hamas.

Welk Israël?

De EU dient niet alleen Israëls bestaansrecht te erkennen (dat spreekt vanzelf) maar ook te garanderen, indien nodig met de inzet van zowel economische als militaire middelen.

Welk Israël? Volgens de grenzen van 1967, de zogenaamde groene lijn; want het bezet houden en annexeren van gebied aan de andere kant van die lijn maakt het conflict pas echt onoplosbaar en zal vroeg of laat tot de ondergang van Israël leiden.

Verzet tegen de bezettende macht is geoorloofd, ook gewapend verzet. Maar we verwerpen aanslagen op burgers, ook het beschieten van burgers met raketten of dat nu vanuit Libanon geschiedt dan wel vanuit de Gazastrook. Het is de vraag of je de kolonisten als burgers kunt beschouwen die ontzien dienen te worden: ze zijn bewapend en ons inziens de bron van veel kwaad.

Aan het eind van de dag constateren Leen en ik dat het gezin waarin hij geboren werd en de Snoeken tijdens de Tweede Wereldoorlog door veel gevaren zijn heengegaan: gevaren van oorlogshandelingen, van onderduik en van het helpen van onderduikers: Wim zat een jaar gevangen in Duitsland, ik slechts een paar weken in Nederland. Zij en wij hebben het allemaal overleefd. Het geeft ons opnieuw een gevoel van verbazing en van diepe dankbaarheid.

Johan M. Snoek